

Correctievoorschrift HAVO

2023

tijdvak 1

kunst

beeldende vormgeving - dans - drama - muziek - algemeen

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 3.21, 3.24 en 3.25 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 3.21 t/m 3.25 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020 van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommiteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommiteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Als het antwoord op een andere manier is gegeven, maar onomstotelijk vaststaat dat het juist is, dan moet dit antwoord ook goed gerekend worden. Voor het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB1 *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*

Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

NB2 *T.a.v. het verkeer tussen examiner en gecommiteerde (eerste en tweede corrector):*
Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 *T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:*
Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

Een fout

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn geen vakspecifieke regels vastgesteld.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Blok 1 Rechtvaardigheid in de burgercultuur

1 maximumscore 1

Het Amsterdamse stadsbestuur vond een gebouw op deze schaal belangrijk, omdat (een van de volgende):

- het de grootsheid / macht / aanzien / rijkdom / internationale erkenning van Amsterdam etaleerde / de rol van de stad bij de totstandkoming van de Vrede van Munster benadrukte.
- het liet zien dat de burgers belangrijk / rijk / machtig / zelfbewust waren.
- het stadsbestuur zo liet weten dat de macht van de stad groter was dan die van de kerk.
- de grootsheid van het gebouw afstraalde op de Republiek / op de status van Amsterdam in het buitenland (waardoor toeristen naar de stad afreisden om het gebouw te aanschouwen / internationale relaties gestimuleerd werden).

2 maximumscore 3

drie van de volgende:

- De gevel is symmetrisch / harmonisch ingedeeld (door middel van horizontale en verticale lijnvoering).
- De maatvoering is / de onderlinge verhoudingen zijn regelmatig.
- Er zijn (Korinthische) zuilen/pilasters.
- Er zijn architraven.
- Er zijn kapitelen.
- Er is een timpaan.
- Er zijn rondbogen.
- Er zijn guirlandes / festoenen toegepast.
- De gevel is verdeeld in vooruitstekende en terugwijkende delen.
- De gevel bestaat uit drie bouwlagen.
- Bij de entree zijn trappen over de gehele breedte geplaatst (net als bij een Griekse tempel).

per juist antwoord

1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

3 maximumscore 2

Het stadsbestuur wilde met deze bouwstijl verwijzen naar de grootsheid van de klassieken, omdat (twee van de volgende):

- de klassieke periode geassocieerd werd met macht / aanzien (met een eeuwigheidswaarde) (het stadsbestuur wilde zich hiermee associëren en legde door een overeenkomstige architectuur een relatie met de klassieke periode).
- de stijl van de klassieken verbonden werd met harmonie, passend bij het ideaal van goed bestuur (het stadsbestuur wilde zich hiermee associëren en legde door een overeenkomstige architectuur een relatie met de klassieke periode).
- de Griekse of Romeinse beschaving een toonbeeld vormde van (langdurige) beschaving (het stadsbestuur wilde zich hiermee associëren en legde door een overeenkomstige architectuur een relatie met de klassieke periode).
- In de klassieke periode de eerste fundamenteën van wetenschappen (zoals filosofie, wiskunde, geschiedenis) / van geleerdheid werden gelegd (het stadsbestuur wilde zich met deze kennis/wijsheid associëren en legde door een overeenkomstige architectuur een relatie met de klassieke periode).
- de klassieke periode een toonbeeld vormde van goed bestuur / rechtvaardige (democratische) staatsinrichting (het stadsbestuur wilde zich hiermee associëren en legde door een overeenkomstige architectuur een relatie met de klassieke periode).

per juist antwoord

1

4 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- afbeelding 4: De wereldkaart op de vloer kan in verband worden gebracht met de dominantie van Amsterdam als handelscentrum / met de Westerse expansiedrift en/of koopmansgeest van de Republiek / met Amsterdam als centrum van overzeese handel en/of als kosmopolitisch centrum / met de grote kennis van cartografie die Amsterdam in de zeventiende eeuw had (je staat letterlijk bovenop de wereld) 1
- afbeelding 5: De (mythologische) figuur (Atlas) (die het heelal / de wereld in de vorm van een wereldbol op zijn rug draagt) kan in verband worden gebracht met de stad Amsterdam als krachtig / machtig centrum van de wereld / van het universum / als drager van beschaving / wetenschappelijke kennis / als middelpunt van de wereld en/of met de zware last die staatsmannen / het stadsbestuur droegen/droeg / met de oude klassieken en de Griekse beschaving (waarop deze figuur is geïnspireerd) waarmee de Republiek zich wilde verbinden 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

5 maximumscore 2

- (bestuurlijke kwaliteit) Burgemeesters moeten standvastig / vastberaden / onomkoopbaar zijn / niet wijken/zwichten 1
- voorbeelden voorstelling (een van de volgende): 1
 - Gaius Fabricius blijft roerloos staan / maakt geen schrikachtige beweging (hoewel Pyrrhus dreigend kijkt en/of de olifant dreigend boven iedereen uittoert).
 - Gaius Fabricius wendt zijn bovenlichaam van Pyrrhus af / lijkt zich enigszins af te weren van Pyrrhus / lijkt weg te willen lopen (en lijkt zich niet te willen inlaten met Pyrrhus' goud / geruchten / dreigementen).
 - Gaius Fabricius houdt oogcontact met Pyrrhus (hoewel de olifant dreigend boven iedereen uittoert).
 - Gaius Fabricius dreigt niet met / gebruikt geen fysiek geweld. / Hij laat zich niet intimideren (terwijl mensen afwerende bewegingen maken (handen omhoog) en/of hun wapens heffen als teken dat ze de dreiging weerstaan).
 - Gaius Fabricius lijkt stevig op twee benen te staan (en lijkt niet te zwichten voor het goud van Pyrrhus).

Opmerking

Alleen als uit het voorbeeld de bestuurlijke kwaliteit van Gaius Fabricius blijkt, mag het antwoord goed gerekend worden.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

6 maximumscore 3

- afbeelding 7 (een van de volgende): 1
 - De schedel verwijst naar de dood / naar het (doods)vonnis dat de veroordeelde kon krijgen (en benadrukt zo de functie van de ruimte).
 - De (twee) baby's / kinderen wrijven in hun ogen alsof zij huilen / een baby / kind bidt naar aanleiding van het (doods)vonnis dat de veroordeelde kreeg / de vreselijke/pijnlijke/verdrietige zaken die hier besproken werden / de onschuld die verloren is gegaan (en benadrukken zo de functie van de ruimte).

- afbeelding 8: Het beeld van de geblinddoekte vrouw met zwaard (Vrouwe Justitia) staat symbool voor / is de personificatie van het recht en/of zij is geblinddoekt en daarom onpartijdig, net zoals de rechter onpartijdig hoorde te zijn (en benadrukt zo de functie van de ruimte) 1

- marmer (een van de volgende): 1
 - Marmer was (het meest) kostbaar (was het duurste materiaal en werd daardoor gebruikt voor belangrijke ruimten) en dat past bij de hoge status / het grote belang van rechtspraak / de definitieve aard van het (doods)vonnis.
 - Marmer is een hard/onbuigzaam materiaal en dat past bij de harde / definitieve uitspraak van het (doods)vonnis.
 - Marmer/steen is slijtvast / duurzaam en dat past bij het definitieve karakter van het (doods)vonnis.
 - Marmer/steen is slijtvast / duurzaam en dat past bij de (deels) open verbinding met de buitenlucht / met de (soms zware) klimatologische omstandigheden buiten.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

7 maximumscore 2

twee van de volgende:

- (afbeelding 9/10) De ruimte is open/transparant, waardoor burgers / bewoners van de stad eenvoudig zien waar ze moeten zijn / burgers ambtenaren (snel) kunnen herkennen (en andersom) / burgers en ambtenaren zichtbaar zijn / het stadhuis de burgers (letterlijk) de ruimte geeft / de bewoners van de stad belangrijk vindt / serieus neemt en/of transparantie / helderheid (in bestuur) wil uitstralen (het stadhuis is van/voor de burger).
- (afbeelding 10) Een horecagelegenheid geeft de mogelijkheid aan ambtenaren en burgers om elkaar op een informele manier te ontmoeten / te vermengen en/of benadrukt de toegankelijkheid van het stadhuis en laat zien dat het stadhuis ook voor de burgers is / midden in de samenleving staat/onderdeel uitmaakt van de samenleving / begrijpt wat de burger nodig heeft/aansluit bij de behoeften van de mens (eten en drinken) en/of fungeert als ontmoetingscentrum tussen burgers, en tussen burgers en stadsbestuur.
- (afbeelding 9) Het stadswapen / de (Andreas)kruisen (die onderdeel zijn van het Amsterdamse stadswapen) op de balie / in het vloerpatroon zorgt/zorgen voor herkenbaarheid van (de functie van) het stadhuis (voor de burger) / nodigt/nodigen de Amsterdamse burger uit en/of de burger loopt bij binnenkomst over de (Andreas)kruisen en staat daardoor letterlijk bovenop de stad Amsterdam en/of de vormgeving van de ruimte weerspiegelt de aandacht voor de burger / stelt de burger centraal / maakt de burger belangrijk.

per juist antwoord

1

Blok 2 Hebzucht en moed in het moderne

8 maximumscore 1

(Brecht zet met vervreemdingseffecten het publiek aan het denken, omdat door het gebruik van vervreemdingseffecten) de illusie wordt doorbroken waardoor het publiek stopt met meeleven. (Hierdoor ontstaat er afstand en kan het publiek nadenken over de situatie.)

9 maximumscore 1

Het doel is (een van de volgende):

- om het publiek zich te laten verplaatsen in een (oorlogs)situatie waarin mensen die moeten vluchten zich bevinden (zoals Groesje en de gouverneursvrouw, maar ook vluchtelingen in andere situaties).
- om het publiek na te laten denken over keuzes die gemaakt moeten worden in het leven (zoals over wat je meeneemt als je moet vluchten).
- om het publiek vragen te kunnen stellen en ze daarmee actief te betrekken bij de voorstelling (“neem je dan je tandenborstel mee, of toch je spaarvarken?”).
- om het publiek duidelijk te maken dat het verhaal van de Kaukasische Krijtkring in een breder / actueler kader geplaatst kan worden (het kan iedereen overkomen).

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

10 maximumscore 4

- spel (drie van de volgende): 3
 - (lichaam) De verteller wijst met haar handen naar beneden waar het kind in de wieg ligt (dit is vervreemdend, want het kind ligt daar niet).
 - (mise-en-scène) Vorst Kasbeki richt zijn begroeting van het kind op de projectie (dit is vervreemdend, want hij kijkt naar een kind dat er niet echt is).
 - (handeling) Vorst Kasbeki zwaait naar het kind op de projectie (dit is vervreemdend, want hij zwaait naar een opname van een kind die op een ander moment is gemaakt).
 - (mise-en-scène) De spelers (behalve de verteller) spelen nauwelijks naar elkaar toe en/of richten zich in hun spel vooral op het publiek (dit is vervreemdend, want de vierde wand wordt daardoor doorbroken en/of er is daardoor afstand tussen de spelers).
 - (stem) Vorst Kasbeki praat tegen het kind op de projectie (dit is vervreemdend, want hij zegt: “Tititi” en dat is overdreven / ongeloofwaardig / gevoelloos).
 - (stem) Vorst Kasbeki praat de hele tijd monotoon / op harde toon tegen het kind op de projectie (dit is vervreemdend, want het is overdreven / gevoelloos).
 - (stem) Mevrouw Abasjwili heeft een heel lage stem (dit is vervreemdend, want de vrouw klinkt als een man / wordt gespeeld door een man).
 - (speelstijl) De spelers spelen overdreven toneel (dit is vervreemdend, want het spel en/of het verhaal lijkt daardoor ongeloofwaardig).
 - (mimiek/mise-en-scène) Mevrouw Abasjwili / vorst Kasbeki reageert op de verteller (dit is vervreemdend, omdat de spelers doorgaans niet op de verteller reageren).

Opmerking

Per juist antwoord 1 scorepunt toekennen.

- decor (een van de volgende): 1
 - Er staan (metalen) stellages op het podium (dit is vervreemdend, omdat de scène zich volgens de verteller afspeelt in een kerk).
 - Er staan kledingrekken met kledingstukken op het podium (dit is vervreemdend, omdat de scène zich afspeelt in een kerk).
 - Het kind is aanwezig in de vorm van een projectie op het scherm (dit is vervreemdend, omdat het kind volgens de tekst bij haar ouders in de wieg ligt).

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

11 maximumscore 3

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- Het dilemma wordt vormgegeven door twee personen die elk aan een zijde van het dilemma staan / door enerzijds de verteller (die vertelt dat Groesje de baby moet achterlaten) en anderzijds Groesje (die de baby wil meenemen). (Er is hier sprake van een innerlijk conflict van Groesje) 1
- manieren (twee van de volgende): 2
 - Groesje / de verteller herhaalt haar woorden waaruit het publiek kan opmaken dat Groesje twijfelt / niet meteen weet welke keuze ze moet maken.
 - Groesje / de verteller beklemtoont haar woorden om het publiek te overtuigen (“laat dat kind toch vallen” / “neem ik haar nu mee”).
 - Groesje en de verteller zingen soms door elkaar heen / overlappen elkaars zinnen waaruit het publiek kan opmaken dat Groesje in verwarring is / twijfelt.
 - Groesje / de verteller zingt de tekst, waardoor woorden emotioneler / belangrijker worden, en de emotie van het publiek meer wordt aangesproken.

Opmerking

Per juist antwoord 1 scorepunt toekennen.

12 maximumscore 2

- De dorpsschrijver kent het kind aan Groesje toe, omdat (een van de volgende): 1
 - zij in haar gedrag de meeste liefde toont (na verlies van het kind) / zij voor het kind heeft gezorgd / het kind aan Groesje gehecht lijkt/bij Groesje lijkt te willen blijven.
 - de gouverneursvrouw het kind in de steek liet / zij het kind alleen wilde, omdat het kind de erfgename is van het vermogen van haar overleden vader (de gouverneursvrouw aast op het geld).
- Brecht lijkt met deze scène duidelijk te willen maken dat een (goede) uitspraak het moedergevoel / de moederliefde / het zijn van een goed (zorgzaam) mens boven geld/materialisme / rationalisme / het recht verklaart / dat het recht niet betrouwbaar is / dat de dorpsrechter/de overheidsinstantie niet het recht hanteert zoals het (volgens de regels) hoort / dat een (rechterlijke) uitspraak door iedereen gedaan kan worden (zelfs door een dorpsschrijver) 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

13 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- (De oorspronkelijke betekenis van 'The American Dream' is) dat elk mens (in Amerika) de kans krijgt om succesvol te worden en/of zichzelf te ontwikkelen, ongeacht de maatschappelijke klasse waarin hij geboren is 1
- (Greenfield lijkt te bedoelen dat) succesvol zijn (steeds vaker) wordt gekoppeld aan (het kunnen tonen) van rijkdom in uiterlijkheden en/of materialisme (roem / plastische chirurgie (voor honden) / grote huizen / dure kleding) (en niet (ook) aan persoonlijke ontwikkeling) 1

14 maximumscore 1

Het antwoord moet de volgende strekking hebben:

Het werk van Greenfield en het episch theater van Brecht laten de toeschouwer nadenken over / kritisch kijken naar maatschappelijke verschijnselen als rijkdom, hebzucht en macht / naar de wijze waarop het kapitalisme sociale verhoudingen kan aantasten (waarbij zij de toeschouwer laten reflecteren op menselijk gedrag).

Blok 3 Wellust in het moderne en in de massacultuur

15 maximumscore 2

Het oprichten van een school kon bijdragen aan de status van dans als kunstvorm, omdat (twee van de volgende):

- (erkenning) met een school erkend werd dat dans een kunde/ambacht is en opleiding vereist (institutionalisering).
- (professionalisering) op een school professionals lesgeven wiens training / vakkennis het technische niveau van dansers/choreografen verder zou verhogen.
- (nieuwe ideeën/experimenten) op een school nieuwe ideeën / vakkennis gedeeld en/of verspreid konden worden onder gelijkgestemden/volgelingen (waardoor er meer draagvlak kwam om dans als kunstvorm te zien).
- (onderzoek) op een school meer ruimte was voor het uitvoeren van onderzoeken / uitdiepen van vakkennis (waardoor de vakinhoud / het curriculum meer kon worden uitgediept / verbreed).

per juist antwoord

1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

16 maximumscore 4

- bewegingen (drie antwoorden, bijvoorbeeld): 3
 - De dansers lopen voorovergebogen in een lange rij (terwijl ze elkaar vasthouden) (hiermee wordt een machine met lopende band / ketting verbeeld).
 - Twee dansers draaien/cirkelen om hun eigen as (hiermee worden draaiende tandwielen / wordt het raderwerk van een machine verbeeld).
 - De dansers vormen voorovergebogen / met hun armen in elkaar gehaakt een draaiende cirkel (hiermee wordt een draaiend tandwiel / het raderwerk van een machine verbeeld).
 - De dansers maken korte / staccatoachtige stappen (met korte pauzes) (hiermee worden de gefaseerde bewegingen van een machine / wordt de mechaniek van een klok verbeeld).
 - De dansers draaien om de beurt met hun armen gestrekt patronen in de lucht (hiermee wordt een lange keten van bewegende machineonderdelen verbeeld).
 - Twee dansers maken schuine/diagonale armbewegingen vanuit een diagonale positie (hiermee worden de herhalende bewegingen van een machine verbeeld / lijken zij onderdeel van een mechanisme te zijn).
 - De dansers maken versnelde en/of vertraagde bewegingen (soms in tegengestelde richting) (hiermee wordt een versnellingsmechanisme uitgebeeld).
 - De dansers maken ritmische / repetitieve bewegingen met de armen en/of benen (hiermee worden de herhalende bewegingen van een machine / wordt de mechaniek van een klok verbeeld).

Opmerking

Per juist antwoord 1 scorepunt toekennen.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

- Shawns onderzoek in filmfragment 1 is kenmerkend voor modernistische choreografen en/of dansers, omdat zij net als Shawn (een van de volgende):
 - experimenteerden met vorm en beweging in de ruimte (zoals filmfragment 1 experimenten toont die mede beïnvloed lijken te zijn door de industriële revolutie / door de opkomst van (moderne) machines).
 - wilden breken met het verleden / met de traditie van de klassieke dans (zoals filmfragment 1 meer hoekige, staccatoachtige bewegingen toont waarmee Shawn breekt met de ronde, harmonieuze bewegingen uit de klassieke dans).
 - maatschappelijke thema's aan bod lieten komen in hun choreografieën (en zo de maatschappij wilden verbeteren) (zoals filmfragment 1 de emancipatie van de mannelijke danser / de man als professionele danser toont).
 - streefden naar vernieuwing in de kunst (zoals filmfragment 1 nieuwe bewegingen in de dans toont, geïnspireerd door de industriële revolutie).
 - onderzoek deden naar de essentie van dans (zoals filmfragment 1 de zoektocht toont naar de essentie van de beweging van de mannelijke danser).

1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

17 maximumscore 3

- twee van de volgende: 2
 - Shawn zit / ligt in gestileerde / gedramatiseerde poses (verwijzend naar hellenistische sculpturen).
 - Shawn is bijna naakt / heeft alleen een lendendoek om (verwijzend naar het feit dat Griekse beelden doorgaans naakt / nauwelijks gekleed waren).
 - Shawn zit op een sokkel / op een plateau (verwijzend naar de manier waarop veel klassieke beelden worden gepresenteerd).
 - De lichaamsvormen en/of spieren van Shawn zijn duidelijk zichtbaar (verwijzend naar de geïdealiseerde lichamen van Griekse sculpturen).
 - Shawn heeft zijn lichaam wit geschminkt waardoor het op marmer lijkt (verwijzend naar het materiaal waarvan klassieke beelden zijn gemaakt).
 - Shawns haar zit strak krullend tegen het hoofd (verwijzend naar hellenistische sculpturen met dergelijke haardracht).

Opmerking

Per juist antwoord 1 scorepunt toekennen.

- Shawn lijkt de klassieken als inspiratiebron te gebruiken, omdat (een van de volgende): 1
 - hij naar de mannelijke / atletische / gespierde danser zocht, en dat vond hij terug in de anatomisch correcte / gedetailleerde weergave van het lichaam van klassieke beelden.
 - hij zijn dans als kunstvorm meer aanzien wilde geven / hij de moderne dans wilde laten zien als een serieus / mannelijk beroep, en daarom verwees hij naar de grootsheid van de klassieken (met mannelijke heersers).

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

18 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

• Ruimte (een van de volgende): – (hoogtelagen) Shawn beweegt in de verschillende hoogtelagen (laag, op z'n hurken, midden, hoog naar boven reikend met zijn handen) / zijn bewegingen zijn geïsoleerd / geconcentreerd op een plek, doordat hij op een sokkel staat (hierdoor worden de verschillende houdingen uitgelicht / wordt het lichaam van de mannelijke danser centraal gesteld). – (richtingen) Shawn draait/roteert zijn torso en heupen om zo te kunnen variëren in beweging op de (smalle) sokkel (hierdoor worden de ideale verhoudingen / alle spieren van het lichaam van de mannelijke danser centraal gesteld / van alle kanten zichtbaar, net als bij een klassiek beeld waar je omheen kunt lopen).	1
• Kracht (een van de volgende): – (aanzet) Shawn voert zijn bewegingen langzaam / beheerst uit, omdat hij zijn balans moet houden op de sokkel (er is geen krachtige aanzet mogelijk: hierdoor wordt het lichaam van de mannelijke danser centraal gesteld). – (gewicht) Shawn voert zijn bewegingen langzaam / beheerst uit, omdat hij zijn lichaamsgewicht moet spreiden over het kleine oppervlak van de sokkel (hierdoor wordt het lichaam van de mannelijke danser centraal gesteld). – (spanning) Shawn voert zijn bewegingen met voortdurend aangespannen spieren uit, omdat hij zijn balans moet houden op de sokkel / hij zijn lichaamsgewicht moet spreiden over het kleine oppervlak van de sokkel (hierdoor wordt het lichaam van de mannelijke danser centraal gesteld).	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

19 maximumscore 2

- Modernistische kunstenaars hadden belangstelling voor 'het primitieve', omdat (een van de volgende): 1
 - zij in 'primitieve' kunstvormen een esthetiek vonden die afweek van de bekende kunsttaal / het klassieke ideaal uit het westen.
 - zij in 'primitieve' kunstvormen een uiting van gevoel / puurheid / authenticiteit meenden te vinden, waarnaar zij zelf op zoek waren.
 - zij in kunstuitingen van mensen uit 'primitieve' culturen een innerlijke kracht zochten, die aansloot bij hun vrije levenshouding.
- De faun sloot volgens hen bij deze belangstelling aan, omdat (een van de volgende): 1
 - het een wezen is, dat uitdrukking geeft aan het onderbewuste (Freud) / wordt gedreven door innerlijke driften (en niet door beschavingsidealen).
 - het een wezen is, dat half mens-half dier is en daarmee dus kenmerken van beschaving en kenmerken van het dierlijke / de natuur combineert.
 - een faun in het bos leeft, dicht bij de natuur en niet in de (gecorrumpeerde) maatschappij en/of voortkomt uit de volkskunst / de Griekse mythologie (mythisch wezen).

20 maximumscore 2

twee van de volgende:

- De dansers staan met hun hoofd en profiel gedraaid, terwijl zij hun torso naar voren gedraaid hebben (net als op de vazen).
- De dansers bewegen zijwaarts met hun lichaam op één horizontale lijn (er is geen diepte, net als op de vazen).
- De dansers hebben hun armen in elkaar gehaakt (net als op de vazen).
- De dansers maken gestileerde gebaren (net als op de vazen).
- De dansers bewegen hun armen hoekig/half gestrekt (net als op de vazen).
- De dansers bewegen in gespiegelde/symmetrische opstellingen (net als op de vazen).
- De dansers bewegen in groepen van drie (net als op de vazen).

per juist antwoord 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

21 maximumscore 3

- Het verlangen van de faun naar de nimf blijkt uit (twee van de volgende): 2
 - de herhalende voetbewegingen (naar voren en naar achteren) (waaruit onrust blijkt).
 - het met snelle / gestrekte pas op de nimf af komen lopen / haar (achter)volgen.
 - het maken van dezelfde bewegingen als de nimf (spiegelen).
 - zijn armen die hij plots in de lucht gooit (terwijl hij zijn hoofd naar achteren gooit).
 - het draaien van zijn hoofd naar de nimf (waarmee hij haar uitnodigt om zijn bewegingen te herhalen / te beantwoorden).
 - zijn armen / handen die hij naar voren steekt (waarmee hij haar uitnodigt om zijn bewegingen te herhalen / te beantwoorden).

Opmerking

Per juist antwoord 1 scorepunt toekennen.

- De vorm van de dansbewegingen van de faun is modernistisch, omdat de vorm van de bewegingen hoekig (gestrekte armen / parallelle heupen / geflexte voeten) / opdringerig/agressief was (dit in tegenstelling tot de ronde / harmonieuze bewegingen die het publiek gewend was bij het klassieke ballet) 1

22 maximumscore 2

twee van de volgende:

- Hoge cultuur (ballet / moderne dans) vermengt zich met lage cultuur (de doos waaruit Mercury tevoorschijn komt / popmuziek).
- Er is een citaat / een verwijzing naar de cultuurgeschiedenis (naar *l'Après-midi d'un Faune*).
- Er wordt gebruikgemaakt van (uitvergrote) sensatie / overdadigheid in de vormgeving (zoals explosies, rookwolken) (kitsch).
- Je zou kunnen stellen dat *l'Après-midi d'un Faune* wordt geparodieerd (humor / overdrijvingen).
- Er is sprake van stijlvermenging (door een scène uit een ballet in een videoclip te verwerken).

per juist antwoord

1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

23 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

Mercury speelt een stereotiepe vrouw door (twee van de volgende):

- (mimiek) (overdreven) te knipogen (flirten) naar de camera / de mond (overdreven) te openen.
- (houding) met z'n hand(en) (overdreven / demonstratief) in z'n zij te staan.
- (handeling) z'n hoofd (overdreven / demonstratief) te bewegen ("I don't need you").
- (houding/handeling) zijn 'borsten' (overdreven) naar voren te duwen.
- (beweging) (overdreven) te heupwiegen.
- (beweging) bij het stofzuigen (overdreven) zijn billen naar achteren te duwen.
- (gebaar) (overdreven) te wijzen (om woorden kracht bij te zetten).
- (handeling) (overdreven) z'n haar uit z'n gezicht te vegen.
- (handeling) door (overdreven) met de benen samen door de knieën te gaan.

per juist antwoord

1

Opmerking

Mercury voert bovenstaande houdingen/handelingen/bewegingen op zo'n (overdreven) manier uit, dat de lichaamsdelen/vormen die (vaak) worden geassocieerd met vrouwelijkheid/vrouwelijke sensualiteit (borsten en billen) opvallen / uitsteken.

24 maximumscore 1

De titel zou kunnen verwijzen naar (een antwoord, bijvoorbeeld):

- het jezelf bevrijden van traditionele mannen- en vrouwenrollen (gender) en/of het zoeken naar de eigen identiteit.
- een protest tegen / knipoog naar stereotypering van man en vrouw.
- Mercury zelf (als homoseksueel) die zich wil bevrijden van alle vooroordelen over homoseksualiteit / van een seksuele identiteit.
- het bevrijden van serieuze videoclipps naar luchtige, humoristische clips.

Blok 4 Liefdadigheid in de massacultuur

25 maximumscore 1

Geldof streefde ernaar om veel bekende sterren op de opname te laten meezingen, omdat (een van de volgende):

- zij de belangstelling voor / het publieksbereik van het nummer konden vergroten (zodat zoveel mogelijk geld werd opgehaald en de hongercrisis een politiek onderwerp werd).
- elke ster eigen fans/volgers had waardoor een grote / meer diverse doelgroep bereikt kon worden.
- zij, door hun deelname, hun fans/volgers konden informeren over de hongersnood en/of hun fans/volgers (politiek) bewust(er) konden maken.

26 maximumscore 3

- 1 juist
- 2 onjuist
- 3 onjuist
- 4 onjuist

indien vier antwoorden juist	3
indien drie antwoorden juist	2
indien twee antwoorden juist	1
indien minder dan twee antwoorden juist	0

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

27 maximumscore 2

citaat met uitleg (twee antwoorden, bijvoorbeeld):

- “Overleven is het grootste cadeau dat ze kunnen krijgen”: hiermee wordt het beeld opgeroepen dat ‘Afrika’ afhankelijk is van de luisteraar/het Westen om te zorgen dat er genoeg voedsel is (terwijl Afrika een groot continent is en niet in alle landen wordt honger geleden).
- “Afrika, waar nooit iets groeit”: hiermee wordt het beeld opgeroepen dat in ‘Afrika’ nooit iets groeit / dat heel ‘Afrika’ uit woestijn of onvruchtbaar land bestaat (terwijl Afrika een heel continent omvat waar veel vruchtbaar land te vinden is / met verschillende geologische gebieden).
- “Geen rivier of regen vloeit”: hiermee wordt het beeld opgeroepen dat ‘Afrika’ nauwelijks/geen rivieren en/of regen kent (terwijl Afrika een groot continent is met veel verschillende geologische gebieden waar in december regen is en water door rivieren stroomt).
- “Zouden ze wel beseffen dat het Kerstmis is?": hiermee wordt het beeld opgeroepen dat de inwoners van ‘Afrika’ niet de tijd hebben te beseffen dat het feest is / dat ze het christelijke kerstfeest niet kennen, omdat ze bezig zijn met voedsel verkrijgen/overleven (terwijl Afrika een groot continent is met veel verschillende geologische gebieden, culturen en geloven, en niet in alle landen wordt honger geleden).

per juist citaat met uitleg

1

28 maximumscore 2

- ‘Playing For Change’ verbindt wel culturen, omdat het publiek/de muzikanten zo kennis maakt/maken met muzikanten / instrumenten uit andere culturen / omdat muziek een universele taal is / doordat voor één lied mensen vanuit verschillende culturen samenwerken, verbindt het die verschillende culturen 1
- voorbeeld (een van de volgende): 1
 - De groep in New Mexico lijkt uit mensen met verschillende culturele achtergronden te bestaan.
 - Muzikanten uit New Mexico, Frankrijk, Brazilië en Rusland spelen samen hetzelfde stuk / lijken naar elkaar te luisteren als ze ‘hun’ deel zingen / spelen (in hetzelfde tempo / op dezelfde toonhoogte / in dezelfde vorm).
 - De muzikanten zingen / spelen allemaal buiten, op straat.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

29 maximumscore 3

• ritme (een van de volgende): – Er zijn ritmische accenten te horen. – Er is vaak sprake van ritmische herhaling. – Door tempowisselingen wordt het ritme benadrukt. – Howard beweegt mee op het ritme.	1
• ander muzikaal kenmerk (twee van de volgende): – Sommige klanken worden extra aangehouden (waardoor ze op (gezongen) tonen lijken). – Er zijn verschillende toonhoogtes te horen (waardoor tonen gezongen lijken). – Er wordt soms vibrato gebruikt (waardoor tonen gezongen lijken). – Er is vaak sprake van herhaling van klanken door het rijm (wat verwijst naar een muzikale vorm). – Er lijken verschillende toonhoogtes in een bepaald ritme te horen (waardoor er een (gezongen) melodie lijkt te ontstaan).	2

Opmerking

Per juist antwoord 1 scorepunt toekennen.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

30 maximumscore 2

- Spoken word kan laagdrempelig genoemd worden, omdat (een van de volgende): 1
 - de boodschap met de eigen stem kan worden overgedragen, zodat er geen hulpmiddelen nodig zijn.
 - de boodschap / inhoud mondeling kan worden overgedragen, zodat er geen (geschreven of gedrukte) tekst hoeft te worden geproduceerd / verspreid.
 - de boodschap / inhoud mondeling kan worden overgedragen, zodat het kunnen lezen of schrijven geen voorwaarde is voor een goede overdracht.
 - de boodschap / inhoud vaak een herkenbaar beeld schept dat eenduidig / makkelijk te begrijpen is.
 - het genre ruimte laat voor improvisatie, zodat er direct gereageerd kan worden op reacties/opmerkingen vanuit het publiek.
- Deze laagdrempeligheid sluit goed aan bij activistische, maatschappelijke bewegingen, omdat (een van de volgende): 1
 - bewegingen (meestal) beperkte (financiële) middelen hebben om zich (maatschappelijk) uit te drukken en/of te groeien/groter te worden. Daarom heeft de beweging belang bij communicatie / uitwisseling die overdraagbaar / relatief goedkoop is.
 - het van belang is om zoveel mogelijk leden van de betreffende groep te bereiken / te motiveren. Daarom heeft de beweging belang bij communicatie / uitwisseling die voor veel mensen toegankelijk / begrijpelijk / overdraagbaar is.
 - spoken word in basis door leden van de beweging zelf uit te voeren is, waardoor de beweging meer democratisch is.
 - spoken word (in sommige vormen) direct kan reageren op reacties/opmerkingen vanuit het publiek, zodat verschillende standpunten kenbaar worden gemaakt.

31 maximumscore 1

- Biden koos juist voor zijn inauguratie voor spoken word, omdat (een van de volgende):
- hij daardoor (specifiek) verbinding kon zoeken met diverse (sociaaleconomische) groepen van de Amerikaanse bevolking.
 - hij daardoor kon laten zien dat hij inclusiviteit / diversiteit belangrijk vindt.
 - hij daardoor zijn politieke agenda in begrijpelijke taal / sneller kon overbrengen.
 - hij daardoor (de democratische beginselen van) zijn partij, die (het gehele) Amerikaanse volk wil vertegenwoordigen, benadrukt.

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van de alfabetisch eerste vijf kandidaten per examinator in de applicatie Wolf. Cito gebruikt deze gegevens voor de analyse van de examens. Om de gegevens voor dit doel met Cito uit te wisselen dient u ze uiterlijk op 1 juni te accorderen.

Ook na 1 juni kunt u nog tot en met 13 juni gegevens voor Cito accorderen. Deze gegevens worden niet meer meegenomen in de hierboven genoemde analyses, maar worden wel meegenomen bij het genereren van de groepsrapportage.

Na accordering voor Cito kunt u in Wolf de gegevens nog wijzigen om ze vervolgens vrij te geven voor het overleg met de externe corrector. Deze optie is relevant als u Wolf ook gebruikt voor uitwisseling van de gegevens met de externe corrector.

tweede tijdvak

Ook in het tweede tijdvak wordt de normering mede gebaseerd op door kandidaten behaalde scores. Wissel te zijner tijd ook voor al uw tweede-tijdvak-kandidaten de scores uit met Cito via Wolf. Dit geldt **niet** voor de aangewezen vakken.

6 Bronvermeldingen

Blok 1

- afbeelding 1 prent van onder andere het stadhuis van Amsterdam, door J. de Ram, 1670
<https://archief.amsterdam/beeldbank/detail/19691a43-66e8-c905-23e4-c56747ea3606>
- afbeelding 2 prent van onder andere het stadhuis van Amsterdam, door J. de Ram, 1670 (detail)
<https://archief.amsterdam/beeldbank/detail/19691a43-66e8-c905-23e4-c56747ea3606>
- afbeelding 3 de Burgerzaal, Paleis op de Dam
https://www.paleisamsterdam.nl/media/images/Burgerzaal_west-2-klein_DSF1738-Pano_5KMPEQ2.width-500.jpg
- afbeelding 4 vloer van de Burgerzaal, Paleis op de Dam
P. Vlaardingebroek, *Het paleis van de Republiek - Geschiedenis van het stadhuis van Amsterdam*, 2011, p.233
- afbeelding 5 beeldhouwwerk in de Burgerzaal, Paleis op de Dam
https://www.paleisamsterdam.nl/media/images/Atlas_-_Tom_Haartsen_2015.width-500.jpg
- afbeelding 6 Ferdinand Bol, *Gaius Fabricius en Pyrrhus*, 1656
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/98/Ferdinand_Bol_-_Fabricius_and_Pyrrhus_-_Google_Art_Project.jpg/1553px-Ferdinand_Bol_-_Fabricius_and_Pyrrhus_-_Google_Art_Project.jpg
- afbeelding 7 interieur van de vierschaar
https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/rce-mediabank/detail/36d1ccb1-011f-16a9-5760-5d9fa3aeeb26/media/e67d6648-592c-76eb-481b-d780e2c48312?mode=detail&view=horizontal&q=vierschaar&rows=1&page=148&sort=order_s_objectnummer%20asc

- afbeelding 8 interieur van de vierschaar
Beelden kijken - De kunst van Quellien in het Paleis op de Dam, K. Fremantle, 1977, p28
- afbeelding 9 ontvangsthuis van het stadhuis
<https://www.tweesnoekenarchitectuur.nl/projecten/stadhuis-amsterdam/#group-2>
- afbeelding 10 horecagelegenheid in het stadhuis (plaza)
<https://www.tweesnoekenarchitectuur.nl/projecten/stadhuis-amsterdam/#group-6>

Blok 2

- filmfragment 1 *De Krijtkring* van De Toneelmakerij, regie Liesbeth Coltof, 2018
met vriendelijke toestemming van De Toneelmakerij
- filmfragment 2 *De Krijtkring* van De Toneelmakerij, regie Liesbeth Coltof, 2018
met vriendelijke toestemming van De Toneelmakerij
- filmfragment 3 *De Krijtkring* van De Toneelmakerij, regie Liesbeth Coltof, 2018
met vriendelijke toestemming van De Toneelmakerij
- filmfragment 4 *De Krijtkring* van De Toneelmakerij, regie Liesbeth Coltof, 2018
met vriendelijke toestemming van De Toneelmakerij
- filmfragment 5 *Generation Wealth*, regie Lauren Greenfield, 2017
<https://www.youtube.com/watch?v=2ysyXYgMPOY>

Blok 3

- afbeelding 1 Ted Shawn
https://tse2.mm.bing.net/th?id=OIP.yeNU7K_sJY-xDrFJIL4-GAHaEu&rs=1&pid=15.1&w=1024
- afbeelding 2 Ted Shawn
https://www.buddhistdoor.net/upload/file/20190308/20046/9e74f6d11bdcedacc3d150538df81576_715__2.png
- afbeelding 3 hydria-vaas, ca. zesde eeuw v. Chr., Louvre
<https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010268243>
- filmfragment 1 Ted Shawn, *Labor Symphony*, 1934
<https://danceinteractive.jacobspillow.org/ted-shawns-men-dancers/mechanized-labor-from-labor-symphony/>
- filmfragment 2 Ted Shawn, *Death of Adonis*, 1923
[https://danceinteractive.jacobspillow.org/themes-essays/men-in-dance/ted-shawn-defense-male-dancer/#:~:text=In%20Death%20of%20Adonis,%20\(1923\),%20a%20%E2%80%9Csculpture%20plastique,%E2%80%9D,Ted%20Shawn%20in%20his%20Death%20of%20Adonis,%201924](https://danceinteractive.jacobspillow.org/themes-essays/men-in-dance/ted-shawn-defense-male-dancer/#:~:text=In%20Death%20of%20Adonis,%20(1923),%20a%20%E2%80%9Csculpture%20plastique,%E2%80%9D,Ted%20Shawn%20in%20his%20Death%20of%20Adonis,%201924)
- filmfragment 3 Vaslav Nijinsky, *l'Après-midi d'un Faune*, reconstructie uit 2014 uitgevoerd door het Kremlin Ballet Theater
https://www.youtube.com/watch?v=V_LrFJsgmJc
- filmfragment 4 Vaslav Nijinsky, *l'Après-midi d'un Faune*, reconstructie uit 2014 uitgevoerd door het Kremlin Ballet Theater
https://www.youtube.com/watch?v=V_LrFJsgmJc
- filmfragment 5 Queen, *I Want to Break Free*, 1984
<https://www.youtube.com/watch?v=f4Mc-NYPHaQ>
- filmfragment 6 Queen, *I Want to Break Free*, 1984
<https://www.youtube.com/watch?v=f4Mc-NYPHaQ>

Blok 4

- afbeelding 1 Links Amanda Gorman, rechts president Joe Biden
https://editorial01.shutterstock.com/preview/11718785cn/8fa93ca8/Shutterstock_11718785cn.jpg
- filmfragment 1 *Do They Know It's Christmas?*, 1984
<https://www.youtube.com/watch?v=8NLLAeNhH3k>
- filmfragment 2 videoproject 'Playing For Change', 2002
<https://www.youtube.com/watch?v=Us-TVg40ExM>
- filmfragment 3 Alfred Howard, *I Love America*, 2020
<https://www.youtube.com/watch?v=hSQRwNEzabc&t=100s>

Alle internetbronnen zijn voor het laatst geraadpleegd omstreeks augustus 2022

Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling heeft ernaar gestreefd de auteursrechten op hier gebruikt materiaal te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Wie desondanks meent zekere rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met Cito.